

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Отамась І.Г.

(Черкаський державний технологічний університет)

Висвітлено в історичному дослідженні тенденції та пріоритети науково-технічного розвитку промисловості України. Показано особливості інтелектуалізації процесів документаційного управління науки та інноваційної діяльності в умовах політичної і економічної системи УРСР.

До складової частини інтелектуалізації науково-технічного розвитку промисловості України радянського періоду відносилася організація процесів документаційного управління [3].

Зародження характерних для радянського періоду форм документаційного управління сприяло технічному прогресу у виробництві. Створення проектно-конструкторських бюро, а з часом мережі “лабораторія- – проектно-конструкторське бюро – дослідне виробництво”, що зародилася у 30-і роки, позитивно вплинуло на розвиток багатьох напрямків науки, нових технологій, що властиві кожному етапу НТР [9].

На першому етапі НТР багато галузей промисловості не мали свого наукового потенціалу, тому в АН України почали інтенсивно розвиватися напрямки досліджень, що мали прикладний характер.

З метою інтелектуалізації та удосконалення системи управління наукою у 1961 р. створено Державний Комітет Ради Міністрів СРСР з координації науково-дослідницьких робіт, який у 1965 р. перейменовано на Державний Комітет Ради Міністрів СРСР з науки і техніки (ДКНТ). Він виробляв рішення відповідно до народногосподарських планів СРСР, реалізацію яких здійсню-

вали в республіках академічний, галузевий і вузівський сектори науки, розподіляв кошти з бюджету на їх виконання. Одним з кроків, яким передбачалося покращати управління науково-технічного прогресу НТП, було створення на початку 70-х років

п’яти, а потім і шостого наукових центрів АН України. Кожний з них охоплював своїм впливом декілька областей, в яких працювали філіали. Розширювалась мережа наукових установ.

Удосконалювалась мережа галузевих науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій в Україні, що у співпраці

з: Держстандаром СРСР, Держпланом СРСР, Центральним статистичним управлінням (ЦСУ СРСР), Мінфіном СРСР, Держбудом СРСР, Держбанком СРСР, Мінторгом СРСР та іншими міністерствами та відомствами розвернули роботу зі створення Єдиної системи класифікації і кодування техніко-економічної інформації (ЕСКК ТЕІ), що включає 20 загальносоюзних класифікаторів ТЕІ, 13 уніфікованих систем документації (УСД), що в свою чергу включають державні стандарти та уніфікацію форми документів.

Робота проводилася у чотирьох основних напрямках, передбачалося створення: загальносоюзних класифікаторів

ТЕІ; автоматизованої системи їх ведення; уніфікованих систем документації; комплексу організаційно-методичних матеріалів, що забезпечують розробку і застосування ЗК ТЕІ та УСД

У результаті виконаної роботи були розроблені і затверджені Держстандартом СРСР 19 загальносоюзних класифікаторів, впроваджуючи Вищі класифікаційні угруповання Загальносоюзного класифікатора промислової та сільськогосподарської продукції і 72 галузевих розділів ЗКП у повній (асортиментній) номенклатурі. У ході робіт Загальносоюзний класифікатор корисних копалин і Загальносоюзний класифікатор підземних вод об'єднанні у Загальносоюзний класифікатор корисних копалин і підземних вод.

Здана у промислову експлуатацію у 1975 р. перша черга Автоматизованої системи ведення загальносоюзних класифікаторів.

Розроблено 13 уніфікованих систем документації. У процесі їх створення Уніфікована система звітно-статистичної документації розділена на дві: Уніфіковану систему звітно-статистичної документації і Уніфіковану систему першочергової облікової документації. Створення УСД включає 27 державних стандартів (у тому числі два загально-визначених стандарти для усіх систем); біля двох тисяч уніфікованих форм документів.

Розроблений та доведений до міністерств, відомств СРСР і союзних республік комплекс організаційно-методичних матеріалів (більше 35), що визначають завдання, структуру (ЕСКК ТЕІ), порядок їх розробки, затвердження, реєстрації, впровадження, ведення та взаємодії з державною мережею обчислювальних центрів (ДМОЦ) [9, 10, 11, 12, 13, 14].

Робота зі створення класифікатора Єдиної системи конструкторської документації, у якій брало участь більше 150 науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій, сприяла прогресу у розгортанні науково-дослідної роботи на підприємствах.

З'явилися галузеві і проблемні лабораторії, зародилася своєрідна структура управління науково-технічними дослідженнями, поширились форми організаційних зв'язків з науковими установами академічного, галузевого секторів науки, виробництвом та іноземними інженерними закладами та підприємствами.

Збільшенню науково-технічного потенціалу сприяла державна науково-технічна політика. Зростання кадрових, фінансових та матеріальних ресурсів було спрямоване на розвиток космічної техніки, квантової електроніки, ядерної енергетики, ракетобудування, зварювальної техніки, дослідження матеріалів та ін., де внесок України був досить вагомим. Результати діяльності наукової галузі на потреби воєнно-промислового комплексу для України стали національною гордістю.

З 1955-1980 рр. зростання ресурсів привело до організаційної модернізації проектно-конструкторських відділів, що сприяло вибору нових напрямків досліджень під впливом сформованих у керівних органів держави уявлень про НТП. У 70-і роки на зміну жорстким адміністративним методам управління стали залучатися економічний господарюнок, децентралізоване фінансування, матеріальне стимулювання. Економічні методи управління передбачали наявність незалежних однієї від одної юридично рівноправних сторін, що сприяло створенню та впровадженню Єдиної державної системи діловодства (ЄДСД) та Єдиної

державної системи конструкторської документації (ЄДСКД).

Перехід від управління організаціями до управління розробками (програмами) призвів до створення і впровадження нової ЄДСД та ЄДСКД та ствердження програмно-цільового принципу планування і управління документацією.

Документаційна наука України (регіональна у складі СРСР) виросла у цей період у відносно самостійну галузь, яка мала свою виробничу і територіальну структуру з принципами, методами і органами управління, що охоплювала своїм перетворюючим впливом усі сфери народногосподарської діяльності.

Так, формування у 1960 – на початку 1970-х рр. Єдиної державної системи діловодства (ЄДСД) відбувалося синхронно з підготовкою Уніфікованої системи організаційно-розпорядчої документації (УСОРОД), план якої передбачав розроблення методики уніфікації організаційно-розпорядчої документації (ОРД) і технічних вимог до документів; принципів побудови і структури уніфікованої системи та уніфікованих форм ОРД; збірника мовних формул, трафаретних фраз і текстів ОРД, які б відповідали основним типам управлінських дій; системи організації документів і документообігу в умовах автоматизованих системах управління (АСУ); упорядкування термінів і визначень, що застосовуються в УСОРОД; комплексу державних стандартів, котрі визначають основні положення УСОРОД різних рівнів управління, склад системи та порядок оброблення уніфікованих документів засобами обчислювальної техніки; методики впровадження УСОРОД та пропозицій щодо подальшого розвитку системи.

Основним моментом для формалізації вимог ЄДСД стало затвердження розроблених Всесоюзним науково-дослідним інститутом стандартизації спільно з Всесоюзним (нині – Всеросійським) науково-дослідним інститутом документознавства та архівної справи (ВНДІДАС) державних стандартів на ОРД – ГОСТ 6.38–72 “Система організаційно-розпорядчої документації. Основные положения” (ГОСТ 6.39–72 “Система організаційно-розпорядчої документації. Основные положения”) і ГОСТ 6.39–72 “Система організаційно-розпорядчої документації. Формуляр-образец” (“Система організаційно-розпорядчої документації. Формуляр-образец”).

Їх головне завдання полягало в усуненні розбіжностей, що існували між стандартами на управлінську документацію 1960–1970 рр. і ЄДСД стосовно уніфікації правил оформлення документів.

У зв'язку із введенням ЄДСД і нових стандартів на ОРД Головархівом УРСР регулярно проводилися тематичні наради (1974, 1976 рр.) та комплексні перевірки втілення ЄДСД і стандартів УСОРОД на місцях (1976, 1977 рр.) [3,4].

Розповсюдженням явищем стало проведення практичних заходів щодо інтелектуалізації організації діловодства в міністерствах, відомствах і їм підпорядкованих установах, наприклад, розроблення основних форм управлінської документації, відомчих інструкцій із діловодства, номенклатур справ, переліків типових документів, забезпечення необхідних умов для зберігання документів, проведення для працівників установ нарад-семінарів із вивчення основних положень ЄДСД, що покращило розвиток управління народним господарством та вдосконалило рівень НТП в УРСР.

Так, у 70-80-х рр. удосконалення та впровадження в промисловості ЄСКД та ЄДСД стало характерною рисою наукової галузі України, що сприяло підвищення якості регіонального розвитку, прямий вихід на виробництво, створення дослідно-виробничої структури, підсилення міжгалузевих взаємодій.

Функціонування ЄСКД та ЄДСД у структурах галузевого сектору науки в Україні внесло вагомий внесок у вивчення і впровадження нових технологічних засобів і техніки, організації праці, фізичних можливостей працівника і обладнання. Організаційна будова промислової документаційної науки розвивалась в умовах суперечностей між прагненням наблизити її до виробництва та бажанням пристосувати документаційну науку до системи управління у централізованій державі, зосередити на початковій стадії обмежена документації наукові сили у небагатьох достатньо великих інститутах. Метою стало налагодження їх зв'язків з промисловими підприємствами, наближення науково-дослідницької роботи до потреб промислового виробництва.

Найважливішим інструментом формування системи галузевої документаційної науки стали державні плани розвитку економіки. Так створювалась у країні система державного управління науковими організаціями з відповідними інстанціями в адміністративно-господарських і партійних структурах Центру і в Україні. Перенесення на документаційну науку способів документаційного управління виробництвом фактично виключало участь вчених в оцінці результатів досліджень, їх можливість впливати на вибір напрямків і обсяг їхнього фінансування. Прикладні дослідження перетворилися у самостійний сектор наукової системи, що допускав побудову мережі науко-

во-дослідних інститутів у відповідності з галузевою структурою промисловості [2].

Закріплення інститутів за певними видами виробництв означало їхню вузьку спеціалізацію. Наукові установи з галузевих перетворювалися у відомчі. Міністерства та відомства все більше залучали інститути до вирішення управлінських завдань, створювали ланки, які були продовженням або доповненням до апарату міністерств. Великі інститути ставали монополістами цілих наукових напрямків, виключалася науково-технічна конкуренція – рушійна сила прогресу. Розвиток процесів, котрі мала вирішувати галузева документаційна наука, став таким стрімким, що цілі колективи, які повільно оновлювали свої технологічні засоби, почали відставати від світової науки і в подальшому ще більше його поглиблювали.

З середини 70-х рр. під впливом економічного застою темпи росту ресурсів в науці помітно знизилися. Позначились такі негативні тенденції, як “старіння” наукових кадрів, монополізм, дрібнотем’я. Різко зріс обсяг прикладних розробок за рахунок фундаментальних досліджень. Галузевий науковий потенціал виробляв цінності, які або не відповідали вимогам часу, або не вимагались суспільством.

Наприкінці 70-х рр. можливості екстенсивного розвитку науки та суспільства були вичерпані. Перехід до інтенсивних методів у науковій галузі гальмувався суперечностями в структурі і організації суспільних відносин. Це звузило соціальний простір для оновлення наукових напрямків. Ресурсні можливості не були компенсовані новими можливостями соціально-економічного механізму управління розвитком науки.

У 70-80-і рр. комплексність проблем реалізації сучасного НТП вимагала участі висококваліфікованих спеціалістів різного профілю: електронщиків, математиків, механіків, фізиків, економістів, соціологів. В багатьох наукових установах їх не вистачало, а на промислових підприємствах навіть не було. Досвід розвитку наукового потенціалу показав, що можливості екстенсивного росту науково-технічного потенціалу скоротилися, звужився соціальний простір для оновлення наукових напрямків. Ресурсні обмеження не були компенсовані новими можливостями соціально-економічного механізму розвитку науки.

Об'єктивною оцінкою рівня науково потенціалу України і одним із соціальних факторів є показник числа науковців.

У 70-і рр. на підприємствах України створено розгалужену мережу заводських лабораторій, конструкторських бюро, дослідно-експериментальних організацій, де працювали доктори і кандидати наук.

Важливе значення мали міжнародні наукові зв'язки. Так, у 1986 р. з науковими установами і підприємствами Угорщини, Польщі, Чехословаччини, ФРН, Італією укладено двосторонні договори. Двосторонні договори з іноземними країнами та створення міжнародної ЄСКД сприяли розвитку промислової інфраструктури, сільського господарства.

Вагомий внесок у реорганізацію централізованого документаційного управління промисловістю було зроблено Держпланом і Урядом УРСР. Розпочавши з експериментів на початку 60-х рр., у 1977 р. підприємства вже 15 міністерств були укрупнені. За цим зросла чисельність управлінців в урядових структурах, у Вищих органах зріс апарат управління порівняно з самостійними підприємствами. Переваж-

на кількість об'єднань легкої, харчової, лісової та деревообробної промисловості значно покращила показники господарювання.

Досвід розвитку науково технічного потенціалу України у досліджуваний період показав, що визначальним чинником для сприйняття новинок промисловістю повинно було стати створення міжнародної ЄДКД та ЄДСД для дійового соціально-економічного механізму, що постійно формує інтелектуалізацію процесів управління та попит виробництва на науково-технічну продукцію. Як зазначалось, документаційна наука засвідчила, що організаційна структура науки розвивалась в умовах протиріччя між прагненням наблизити її до виробництва та прагненням пристосувати до жорсткої системи управління з боку державних органів, сконцентрувати науково-технічний потенціал у великих формуваннях. Проголошення про перехід до інтенсивних форм функціонування документаційної науки не могло бути реалізовано з принципових протиріч у структурі та організації суспільних відносин, нездатності вчасно знайти документаційні методологічні підходи і визнати управлінську функцію науки, активну її силу, яка впливає на всі боки виробничого життя сприялоб занепаду промисловості [14].

Тому система державного документаційного управління науковими установами з проміжними структурами в державно-партійних органах повинна була задовольняти вимоги цієї системи. У 70-80-і роки намагались удосконалити систему планування науководослідних робіт створенням механізму програмно-цільового планування і управління, що були спрямовані на досягнення інтеграції усіх стадій інтелектуалізації документаційного управління у науково-виробничому промисловому циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 582. – Оп. 3.– Спр. 4278. – Арк. 130.

2. ЦДАВО. – Ф. 14. – Оп. 2.– Спр. 2880. – Арк. 95.

3. Кунченко-Харченко В. І. Документалістика. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 147 с.

4. Комова М. В. Документознавство. Навчальний посібник // Національний університет “Львівська політехніка”, Інститут гуманітарних і соціальних наук. – Львів-Київ: “Тріада плюс”, “Алеута”, 2007. – 296 с.

5. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: Навч. Посіб. – К.: Знання, 2007. – 398 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

6. Система организационно-распорядительной документации. Основные положения: ГОСТ 6.38–72. – Введ. 01.07.73. – М.: Изд-во стандартов, 1973. – 6 с.

7. Система организационно-распорядительной документации. Фо-

рмуляр-образец: ГОСТ 6.39–72. – Введ. 01.01.73. – М.: Изд-во стандартов, 1973 – 26 с.

8. Васильев М. Нові стандарти на організаційно-розпорядчу документацію // Архіви України. – 1972. – № 6. С. 90–97.

9. Бондаренко З. В., Михайлова Т. М. Про впровадження ЄДСД у міністерствах і відомствах Української РСР // Архіви України. – 1978. – №1. – С. 45–46.

10. Баталов Н. М., Степанов Ю. И. Опыт подготовки внедрения ЕСКД в электротехническую промышленность. “Стандарты и качество”, 1969, № 11.

11. Баталов Н. М., Зак З. Д. Групповые конструкторские документы. “Стандарты и качество”, 1970, № 6 и 8.

12. Бровки на Н. М. Внедрение стандартов ЕСКД в учебный процесс, “Стандарты и качество”, 1970, № 3.

13. Гладкий В. Внедрение ЕСКД на заводе “Электроаппарат”. “Стандарты и качество”, 1970, № 11.

14. Куприн Е. Единая конструкторская. “Стандарты и качество”, 1970, № 11.

Otomas I.G. Intellectualization of documentation management processes in scientific and technological development of Ukraine. Trends and priorities of scientific and technological development of industry in Ukraine are highlighted in this historical research. The peculiarities of intellectualization of processes of documentary management of science and innovation activity in terms of political and economic system of Ukrainian Soviet Socialist Republic.

Ототась І.Г. Інтелектуалізація процесів документального управління в научно-технічному розвитку України. Анотація. *Высветлины в историческом исследовании тенденции и приоритеты научно-технического развития промышленности Украины. Показаны особенности интеллектуализации процессов документационного управления науки и инновационной деятельности в условиях политической и экономической систем УССР.*